

THEO'YA MEKTUPLAR*

H. Neşe KOÇAK

Mektuplardan oluşmuş edebî eserleri her zaman sevmişimdir. Mektupları yazan kişi, başkalarının da okuması için yazmamıştır onları. Bilakis muhatabıyla arasındaki en mahrem yazılardır onlar. Sevilen gözden irak olsa da gönülden uzak olmaz, mektuplar mesafeleri ortadan kaldırır.

O yüzden içten ve samimidir. Özlemler, serzenişler, sıcak sohbetler, yakınmalar, hayal kırıklıkları, velhasıl hayata dair her şey vardır mektuplarda.

Beğenerek okuduğum bu tür eserlerden biri de Vincent Van Gogh'un, çok sevdiği kardeşi Theo'ya yazdığı, çevirisini Pınar Kür'ün yaptığı mektuplardı. On yedi yıl boyunca, intihar ettiği tarihten iki gün öncesine kadar yazdığı mektuplar, Van Gogh'un gözünden hayatı ve onun çalkantılı ruh âlemini anlamak için müthiş bir malzemeydi.

Sonrasında yaptığım Amsterdam gezisi ise benim için Amsterdam sokaklarında Van Gogh'u aramaktı, onu anlamaya çalışmaktı.

XIII. yüzyılda inşa edilmiş Dam Meydanı'nda, XVII. yüzyıldan kalma tarihî yapıların süslediği caddelerde, her köşe başında heybetle karşıma dikilen kiliselerde, iki yakayı birleştiren ay biçimli kanallarda, sokak sanatçılarında, 1862'de kurulmuş, lalelerle dolu yüzen çiçek pazarında onu aramak, sanatına, kişiliğine yön veren şehri onun gözüyle görmeyi denemek, resimlerinin ardına saklanmış acıyı keşfetmekti.

Amsterdam: Kanallar üzerine inşa edilmiş bin iki yüz seksen köprüye sahip görkemli şehir. Onun için kuzeyin Venedik'i. Ama benim için en çok Van Gogh'un şehri.

* Vincent Van Gogh, *Teo'ya Mektuplar*, Çev: Pınar Kür, YKY Yayınları, İstanbul, 2013.

Vincent Van Gogh'un sekiz yüz yetmiş dört mektupluk internet arşivi <http://www.vggallery.com/international/turkish/letters/letters.htm>

Ve bu şehirdeki Van Gogh Müzesi, onun ellerinde hayat bulmuş beş yüz etüt, ru-hundan tuvale aksetmiş iki yüz resim ve en az resimleri kadar melankolik yedi yüz mektubu barındırmakla, yaşarken özlemi-ni çektiği fakat hiçbir zaman sahip olama-dığı yuvası gibi.

Gerçi melankolik sözü Van Gogh'un resimleri için haksızlık sayılabilir. Zira “fi-gürde olsun, peyzajda olsun, duygusal bir melankoliyi değil, gerçek ve derin acıyı an-latabilmek isterdim” der kardeşine yazdığı mektuplardan birinde. Ve bu konuda muvaffak olur.

Hakikaten de eski-püskü botlarını resmet-tiği ya da birkaç balıkçı teknesinin dalgalarla oynadığı bir peyzaj resminde bile ete kemiğe bürünmüş gerçek ve derin acıyı görmek müm-kündür.

Resimlerinin yanında mahzun şövalesi, yarım kalmış, kurumuş boya tüple-ri, kullanılmaktan aşınmış fırçaları, füzeleri, mektuplarında ısrarla istediği İngres kâğıtları, eskiz defterleri, mürekkepleri...

Resimleri ve eşyaları aracılığı ile sizinle konuşur Van Gogh. İç dünyasının kapılarını sonuna kadar açar.

“Başarısız bir şey yapmayı, boş oturup hiçbir şey yapmamaya yeğlerim.” der. O her ne kadar kendini başarısız bulmuş olsa da resimleri şu anda dünyada en pahalı-ya satılan ressamdır.

Elbette sadece Amsterdam'da değil Paris, Nuenen, Lahey, Etten, Dortrecht, Arles, Saint Remy gibi Hollanda'nın ve Fransa'nın birçok bölgesinde sırf resim yapmak amacıyla bulunur Vincent. Hiçbir yere ait hissedemez kendini. Hiçbir yer-de fazla kalmaz. Fakat Amsterdam onun için âşık olduğu ve “hayır, hiçbir zaman, asla” sözleriyle reddedildiği kuzeni Kee'nin yaşadığı şehir olduğundan, belki de ona en çok acı veren yerdir.

Kasvetli ve boğucudur. Orada kendini hep yalnız ve kimsesiz hisseder.

Zaten şehirleri sevemez hiç. Kalabalıklardan kaçır. Kendi tabiriyle; *uygarlığın doğurduğu bezginlikten* bunalmıştır. O, şehrin değil, kırsalın çocuğudur. Ulu dağla-rın, kuytu ormanların, mavi denizlerin, mısır tarlalarının, toprağın çocuğu.

Tarlalarda ter döken, elleri nasır tutmuş, tenleri güneşten yanmış Flemenk kadınları ve erkekleri resmetmeyi sever. Onun figürleri her zaman çalışkandır, hareketlidir. Kaba ve yıpranmış görüntüleri, çektikleri sıkıntıların ispatıdır. Kazma sallarlar, ekin biçerler, koyun kırparlar, patates yerler. Ona göre şiirseldirler ve bir stüdyoda yapılmış kocaman kilden figürlere benzerler.

“Çalışmalarım, halkın yüreğinden kopmuş gibi geliyor bana. Tabana yakın bulunmalıyım hep, yaşamı en derinliklerinden yakalamalıyım. Bir sürü dert ve sıkıntı arasında ilerleyebilirim, ilerlemeliyim...”

*“Küçük bir çocukken bile, sonsuz bir sempati, hatta saygıyla bakmışımdır; yarıdan fazlası solmuş bir kadın yüzüne. Orada, sanki yazılmış olan şu sözleri okumuşumdur: **Yaşam gerçeğinin bıraktığı izlerdir bu çizgiler...**”*

Yaşamı en derinliklerinden yakalamak için çizer. Yorgun balıkçı teknelerini, sarı ayçiçeklerini, gün batımının kızılığını, yıldızlı lacivert geceleri, ulu çınarları, irisleri, illaki süsenleri resmeder bıkmış usanmadan.

“Doğa bana sırrını açıncaya kadar, onunla boğuşmaktan başka bir yol bilmiyorum kendim için” der.

Evet, boğuşurcasına resim yapar, boğulurcasına çalışır. Resim sanatına mı, renklere mi, yoksa tabiata mı daha çok âşıktır ayırt etmek zordur.

Yoksuldur, yoksundur. Düş ve cesaret kırıklığı içindedir.

Gündüzleri yorgunluktan bitab düşene kadar çalışır, geceleri ise mütemadiyen okur. Kitaba, karşı konulmaz bir tutkusu olduğundan bahseder sık sık. Okuduğu kitaplardaki tasvirleri en sevdiği ressamın resimlerine benzetir.

“Dün Murger'in bir kitabını okudum. Adı “Su İçenler”. Kimi resimlerden aldığım tadı buluyorum bu kitapta. Örneğin Nanteuil'ün, Baron'un Roqueplan'ın, Tony Johannot'un desenlerindeki gibi, nükteli, zeki bir şeyler.”

Aynı zamanda iyi bir eleştirmendir. Mektuplarında ciddi anlamda edebiyat ve resim eleştirisi yapar.

Baktığı her yerde bir resim, bir renk görür. *En yoksul bir kulübede, en pis bir köşede bir resim, bir desen görme yeteneğine sahiptir.*

Güz akşamında, batan güneşin ışıltısında, ağaçların yumuşattığı kızıl kahverengi toprağı çizer. Körpe kayın ağaçlarının karanlık yüzlerindeki sıcak, derin, karamsı yeşili çizer. Sarımtırak yapraklardan oluşmuş ağı, uçucu, mavimsi gri gökyüzünü boyar.

“Ah Theo; tonlar ve renkler ne büyük şeyler! Bunları hissetmeyi öğrenemeyen biri ise, gerçek yaşamdan ne kadar uzakta!”

Tonlar ve renklerle bezeli dünyasında mütemadiyen arar Van Gogh. Belki de ne aradığını bilmeden. Huzuru mu, mutluluğu mu, onu rahata kavuşturacak parayı mı, şöhreti mi? Mükemmeli mi?

“Aramaktan vazgeçersem, işte o zaman yok olurum. En acı yazgı olur benimki.”

Bu sonu gelmez arayışlarını ve içinden çıkmayı beceremediği umutsuzluğunu, tek dert ortağı Theo’yla paylaşır mektuplarında. Hayatta kalmak ve resim yapabilmek için ondan gelecek paraya ihtiyaç duyar hep. Bir tek resim satamaz. Beş kardeşinden biri olan ve sanat simsarlığı yapan Theo’ya ve anne- babasına “başardım” demek ister. Ama olmaz... Bu yükün ağırlığını taşımak zordur.

Yüzlerindeki ifadeyle bile olsa *“sana yardımcı olduk, sana ışık verdik, elimizden gelen her şeyi yaptık senin için. Gerçekten dürüst bir çaba gösterdin mi? Hak ettiğimiz karşılık nerede?”* demelerinden korkar hep. Ama Tanrı inancı sayesinde mücadeleye devam eder bir süre daha.

“Tanrıya inanmadan yaşanamayacağını, buna katlanamayacağını bilmesi için insanın çok yaşamış, çok görmüş olması gerekli değil. Ancak içinde inanç taşıyan biri çok uzun süre dayanabilir.”

Çoğu kez ölümcül bulduğu melankolinin kucığında kendini yitirir. *“Tanımlanması imkânsız belli belirsiz bir keder sürüp gidiyor içimde”* der.

Her zaman yalnızdır. Kimi zaman, *“bir çıkmaz sokakta, dümdüz bir duvarın önünde gibiyim, başım da dertte”* diye yakınır kardeşine.

Böyle ümitsizlik zamanlarında daha çok kabuğuna çekilir, insanlardan daha çok uzaklaşır. Ama kendisini ve kardeşini teselli etme işini yine kendisi üstlenir;

“Tüylerini dökme- tüy değiştirme- vakti kuşlar için neyse, biz insanlar için de düşkünlük ve mutsuzluk dönemleri aynı zor zamanlar. Böylesi bir tüy dökme döneminde ömrü billah kalabilir kişi. Ya da atlatır, yenilenmiş olarak yaşama döner. Ama ne olursa olsun başkalarının gözü önünde yapılamaz bu. Çünkü hiç de eğlenceli bir şey değil... Öyleyse saklanmaktan başka çare yok. İyi ya, öyle olsun.”

Kendini olduğundan yaşlı hisseder böyle düşkünlük dönemlerinde. Bu hissi, otoportlerine de aksettirmiş, otuzlu yaşlarındaki bir adamdan daha yaşlı bir Van Gogh resmetmiştir. Bazı zamanlarda ise çok coşkuludur kaleminden dökülen cümleler, umut doludur. Sırf bu gelgitlerinden dolayı belki de, şizofreni yetmezmiş gibi, manik depresif de olduğu söylenmiştir.

Evet hastadır. Kardeşinden gelen kısıtlı parayı model tutmak ve kira vermek için kullandığından çok az yer. Çalışmak ve okumak için çok az uyur. Yorgundur. Bedenen de ruhen de hastadır. Adını sanat tarihine yazdırmış birçok başarılı sanatçı gibi onun da hayatla alıp veremediği bir şeyler vardır. *Kap kara siyahın içine düşmemeli insan* derken aslında kendisi hep o dipsiz siyahın içindedir. Resimlerindeki onca renge rağmen...

Hayatının son iki yılında geçirdiği sinir krizleri onu sona yaklaştırır. Ressam arkadaşı Paul Gauguin’le yaptığı bir tartışma sonucunda kriz geçirerek sol kulağının alt kısmını keser. Bunun sebebi, Theo’nun nişanlanmış olması ve Vincent’in

artık kendisine mali destek sağlanmayacağı korkusudur. Bundan sonra akıl hastanesi dönemi başlar. Orada da yetmiş günde yetmiş yağlı boya resim çizer. Mutlu ve huzurlu olduğunu yazar kardeşine. *Kendini öldürmeye kalkmış fakat suyun soğuk olduğunu fark edince kıyıya geri dönmeye çalışan bir adama benzetir kendini. İyileşmeye çalıştığını söyler.*

Ölmeden iki gün önceki mektubunda ise ölmüş ressamların resimlerini satanlarla yaşayan ressamların resimlerini satanların arasındaki gerginlikten bahseder. Resim çalışmaları uğruna yarı deli bir insan olduğunu söyler.

Hayattayken resim satabilme umudunu iyice yitirmiştir. Ona göre; *yaşam, hasat mevsimi olmayan, yalnızca bir ekme dönemidir.*

28 Temmuz 1890'da, otuz yedi yaşındayken, Paris yakınlarında bulunan Auvers-sur-Oise'daki akıl hastanesinden, resim malzemelerini alarak tarlaya doğru yürür ve kendisini tabancayla göğsünden vurur. Doktoru Paul Gachet, Theo'ya gelmesi için haber gönderir. Vincent Van Gogh, iki gün sonra kardeşinin kollarında ölür.

Bana göre bu intihar, Theo'nun ona yaptığı iyiliklere karşı bir vefa borcudur. Ancak ölmüş ressamların resimlerinin satıldığı bir zamanda ödenmiş bir borç. Ve yıldızlara götüren göksel ulaşım aracı...

“Şunu son kez olarak kafana sok ki; senden para istediğimde bunun karşılığı “hiçbir şey” değil. Bu para sayesinde yapabildiğim tüm resimler emrine amade. Yani sana ait.”

O, hayatı, ipliklerin birbirinden ayrı tutulması gerektiği bir dokuma tezgâhına benzetir.

Resim onun için hayatındaki tek gerçektir. İşte bu nedenle iplikleri bir türlü birbirinden ayrı tutamaz. Ve en sonunda öyle bir kör düğüm olurlar ki o düğümü ancak ölümün açacağına inanır Vincent.

Babası bir keresinde, “İkarus'un öyküsünü unutma” diye yazmıştır Van Gogh'a.

Güneşe uçmayı amaçlayan, belirli bir yüksekliğe varan, ama birden kanatlarını yitirip denize düşen İkarus. O kendisini; *“iyi günlerde de, kötü günlerde de küçük bahçesiyle yetinen ve bitkilerini seven ufak çapta*

bir bahçıvan olarak tanımlasa da bir İkarus'tur esasen. Hep güneşe uçmayı hedeflemiş, fakat mükemmele eriştiğini göremeden, intiharıyla kanatlarını yitirip denize düşmüş bir İkarus...

Vincent öldüğünde, arkasında dokuz yüz sulu boya/yağlı boya resim, bin yüz kara kalem çalışma, en az resimleri kadar değerli, sekiz yüz yetmiş dört mektup bırakmıştır.

Resim yapmakta başarılı olduğu kadar iyi bir de kalem ehli olduğunun ispatı olan bu edebî mektupları okurken Vincent'in geçtiği yollardan geçtim, onun giysilerini giydim. Fırçalarını, boyalarını kullandım. Dalga dalga değişen ruh hâllerine büründüm ister istemez.

Yalnızlığının, kimi zaman huzur veren, kimi zaman çıldırtan kıyılarında dolaş-tım. Okudukça daha çok sevdim. Sevdikçe ısındım.

Hâlbuki otoportrelerinde onu nasıl da soğuk ve mesafeli bulmuştum.

Yanılmışım. Önyargılı davranmışım. Ona haksızlık etmişim.

Meğerse kaybettiğini daima uçurumun kenarında arayan bir yalnızmış o. Tek başına bir dahi.

“*Ne olursa olsun, adımın bahtsızlar arasında anılmasını istemem*” demesine rağmen bir bahtsız.